

המלצת
המערכת

המחזה 'דיבוק' בביצוע שחקני הבימה, פסטיבל ישראל 1998, ירושלים
צילום: עמוס בן גרשום, לע"מ

צא טמא

גירוש רוחות ביהדות אשכנז
בראשית העת החדשה

שרה צפתמן

מאגנס, תשע"ו, 597 עמ'

פרופ' שרה צפתמן, חוקרת ספרות יידיש ופולקלור, פורסת בספר זה יריעה מרתקת ששותפים לה צעירים אחוזי דיבוק, רוחות מתים, רבנים, מאגיקונים ומגרשי דיבוקים במרחב האשכנזי דובר היידיש שבמרכז אירופה ובמזרחה. במאות ה-15 וה-16 התרכזה תופעת הדיבוקים בקהילות היהודיות שבאגן הים התיכון, אך המקרים שבהם דנה צפתמן מתרחשים במרחב האשכנזי, ודמויות שונות בעולם האשכנזי, ובהן גם רבנים ופוסקי הלכה נודעים, מתגלות כבעלות ניסיון בתחום זה. בתקופה זו נפוצו בחברה האשכנזית גם ספרי הדרכה להוצאת דיבוקים ורוחות.

סיפורי הדיבוקים, ובעיקר תיאורים של הוצאתם הדרמטית מגופם של אחוזי הדיבוק, הועלו על הכתב, הודפסו וזכו לתפוצה נרחבת ולתהודה רבה. במוקד הספר ניצב סיפורו של נער אחוז דיבוק

שהגיע ב-1696 לניקלסבורג בירת מורביה כדי שרבני העיר יוציאו ממנו את הדיבוק. זמן קצר לאחר שהדיבוק הוצא בהצלחה הועלו האירועים על הכתב ופורסמו בעברית וביידיש. המחברת דנה בהבדלים שבין שני הנוסחים ומצביעה על אופיו הסיפורי של הנוסח היידי. בהמשך נכתבו תיאורים נוספים של מעשה זה על ידי צופים ומשתתפים, ולאלה נודעה השפעה רבה על עיצוב תיאורים של מעשי הוצאת רוח אחרים בשנים שלאחר מכן.

בנוסף מצביעה המחברת על זיקתם של רבים מהמשתתפים באירועי הוצאת הרוח לתנועה השבתאית ועל היותם שבתאים נסתרים בתקופה זו.

התמונה העולה מהספר היא של חברה אשכנזית שבה יש למאגיה מקום מרכזי, בניגוד לדימוי שלפיו המאגיה הייתה בעיקר נחלתם של היהודים בקהילות אגן הים התיכון, צאצאיהם של מגורשי ספרד. המאגיקונים ומוציאי הדיבוקים לא היו אנשי שוליים אלא דמויות מוכרות מההנהגה הרבנית, והם נהנו מלגיטימציה נרחבת ומתמיכתה של ההנהגה הרבנית. היותם של רבים מאישים אלה שבתאים נסתרים מצביעה על עומק חדירתה של התנועה השבתאית לחוגי הרבנים והמקובלים אפילו במחצית השנייה של המאה ה-17 ולאורך המאה ה-18.

